

Ingyenes és visszterhes letét a római klasszikus jogban

(Észrevételek a D. 47. 8. 2. 23 értelmezéséhez*)

Ulpianus meghatározása szerint a letét az, amit átadunk valakinek őrzésre.¹ A modern romanisztikában *communis oppinioként* elfogadott, miszerint a letét olyan reálszerződés, amelyben a letevő ingó dolgot ad át őrzésre azzal, hogy a letéteményes tartozik azt a letevő kívánságára rögtön visszaadni.² A római jogban nem csak a letét volt az egyetlen őrzésre irányuló szerződés. A formához kötött *stipulatio* absztrakt jellegénél fogva szintén alkalmas volt őrzési kötelem felvállalására. A formátlan szerződések közül ingyenes őrzésre irányulhatott a letét mellett a megbízás is. Míg azonban a letét tárgya csak ingó dolog lehetett, addig az ingatlanok őrzése megbízás (*mandatum*) keretében is megvalósulhatott. A visszterhes őrzés történhetett *locatio conductio*, illetve *innominat realcontractus* keretében is. Ha az őrzési tevékenység ellenértéke pénz (*merces*) volt, akkor a *locatio conductio* típusába tartozó munka- vagy vállalkozási szerződésről; ha egyéb más szolgáltatás volt, akkor névtelen reálszerződésről beszélhetünk.

* Rövid tanulmányommal elsősorban a 70 éves Molnár Imre professzort szeretném köszöneteni. Emellett köszönetemet szeretném kifejezni az Alexander von Humboldt Stiftungnak azért, hogy a Fritz Thyssen Stiftung különprogramjában a 2003–2004 tanévben 5 hónapon keresztül németországi kutatásaimat nagylelkűen támogatta. Szeretném külön hálámát kifejezni Prof. Rolf Knütelnek, a Bonni Római Jogi Intézet vezetőjének, akivel órákon keresztül vitatkoztunk a témáról, és aki inspiráló gondolataival jelentős mértékben hozzájárult a tanulmány megírásához.

¹ Ulp. D.16.3.1 pr. : *Depositum est quod custodiendum alicui datum est.*

² BESSENYŐ A.: *Római magánjog*. Budapest–Pécs 2003, 473. p.; BENEDEK F.: *Római magánjog*. Pécs 1993, 190. p.; FÖLDI A. – HAMZA G.: *A római jog története és intézicói*. Budapest 1996, 491. p.; W. LITEWSKI: Die Personen des römischen Verwahrungsverhältnisses. *RIDA* 47 (2000), 235–349. p.; J. MACQUERON: *Histoire du droit des obligations*. Aix-en-Provence 1975, 94–95. p.; MOLNÁR I. – JAKAB É.: *Római jog*. Szeged 2001, 299–300. p.; R. MONIER: *Manuel élémentaire de droit romain 2.*, Aalen 1977, 125–126. p.

1. Az ingó dolgok vonatkozásában tehát az ingyenes és a pénzért való őrzés a letéti és a munka-, illetve vállalkozási szerződés szembeállításával érzékeltethető. A letét ingyenességével a legáltalánosabb formában Justinianus Intitúcióiban találkozunk a *mandatum* címszó alatt.³

Inst. 3.26.13: *Quibus casibus sine mercede suscepto officio mandati aut depositi contrahitur negotium, his casibus interveniente mercede locatio et conductio contrahi intellegitur.*

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy azokban az esetekben, amikor bér kikötése nélkül megbízási, vagy letéti ügyletet kötnének a felek, ha bért kötnek ki, bérleti szerződés jön létre. A Justinianus általi felsorolásnál a megbízási és a letét mellől azért hiányzik a többi ingyenes egyenlőtlenül kétoldalú kötelmet eredményező szerződés (haszonkölcsön és kézizálog szerződések), mivel ezeknél már nem, vagy nem csak a megbízó, illetve a letétbe adó érdekében áll a kötelelem teljesítése. A haszonkölcsön ugyanis a haszonkölcsönbe vevő érdekét szolgálta, a kézizálog szerződésnél pedig már mindkét fél érdekelt adósként felelt.

Ezzel az őrzés ingyenességét hangsúlyozó forráshellyel Gaiusnak a Digestában található fragmentumát állíthatjuk szembe, ahol az őrzés már kifejezetten pénz ellenében történik.

Gai. D.19.2.40 : *Qui mercedem accipit pro custodia alicuius rei, is huius periculum custodiae praestat.*

Gaius fragmentuma a *locatio conductio* titulusa alatt szerepel a Digestában. A jogtudós szerint aki másnak a dolgát bérért veszi át őrzésre, *custodia* kötelezettségért kell helytállnia. A *custodia* szó itt kétszer, de különböző értelemben szerepel. Először az őrzési tevékenységet jelenti, amit számos szerző a technikai *custodia* elnevezéssel jelöl; majd a *periculum custodiae* értelemben, ami az alsó baleset veszélyének viselését foglalja magában.⁴ Így leszűrhetjük azt a következtetést, hogy amennyiben az őrzés ingyenes, akkor perjogi szempontból ez a kötelelem az *actio depositivel*; ha pedig visszerthes, akkor az *actio locati et conductival* érvényesíthető.⁵ Elsőként e két szerződés elhatárolásának szempontjait vizsgáljuk meg.

³ J. MICHEL: *Gratuité en droit romain*. Bruxelles 1962, 56. p.

⁴ C. ALZON: *Problèmes relatifs à la location des entrepôts en droit romain*. Paris 1965, 51–101. p.; J. MICHEL: i. m. 57. p.

⁵ V. ARANGIO-RUIZ: *Responsabilità contrattuale in diritto romano*. Napoli 1987, 104–105. p.; R. CARDILLI: *L'obbligazione di "praestare" e la responsabilità contrattuale in diritto romano*. Milano 1995, 489–493. p.; D. NÖRR: Die Entwicklung des Utilitätsgedankens im römischen Haftungsrecht, ZSS 73 (1956), 71. p.; MOLNÁR I.: *A római magánjog felelősségi rendje*. Szeged 1994, 185. p.; R. ROBAYE: *L'obligatio de garde. Essai sur la responsabilité contractuelle en droit romain*. Bruxelles 1987, 38. és 125–127. p.

2. A források alapján ilyen eset lehet a ruhának a fürdő.ruhamegőrzőjében történő elhelyezése.

Ulp. D.16.3.1.8: *Si vestimenta servanda balneatori data perierunt, si quidem nullam mercedem servandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri et dolum dumtaxat praestare debere puto; quod si accepit ex conducto.*

Ulpianus véleménye szerint ha a fürdős (*balneator*) megőrzésére átadott ruhák elvesznek, amennyiben nem kapott pénzt az őrzésért, *actio depositi* alapján és csak a *dolus* mértékéig fog felelni, amennyiben azonban bért kapott, már *ex conducto* kell helytállnia. A köz- és a magánfürdőkben a ruhákat a ruhatárosnak (*capsarius*) volt szokás átadni, akinek a tevékenysége gyakran független volt a fürdőt üzemeltető *balneator*tól.⁶ A *capsariust* a vendég fizette és az őrzésre irányuló tevékenység kettőjük között *locatio conductio operis* volt. Előfordult azonban az is, hogy a ruhaőrzés ingyenes volt. Michel szerint például olyankor, amikor előkelő személyek megnyitották magánfürdőiket a nagyközönség számára, a fürdő ingyenes használata együtt járt az ingyenes ruhaőrzéssel is. A ruhatárost ilyenkor erre az alkalomra szerződtette a vendéglátó, abból a célból, hogy vendégei ruháit ingyen őrizze. Ezen alkalommal a ruhatáros és a vendég között létrejövő jogviszony *depositum* volt, ahol a letéteményes felelőssége csak *dolus* esetén állt fenn.⁷ Gyakorlatilag a magánszemély által fizetett fürdős a vendégek részére a ruhákat már ingyenesen őrizte, így felelőssége is szükség-szerűen enyhébb volt, mint a pénzért őrző fürdősé.

Ulpianusnál még komplexebb módon kerül kifejtésre az ingyenesség és visszterhesség problémája az alábbi rabszolgaőrzésre irányuló jogviszonyokban

Ulp. D.16.3.1.9: *Si quis servum custodiendum coniecerit forte in pistrinum, si quidem merces intervenit custodiae, puto esse actionem adversus pistrinarium ex conducto; si vero mercedem accipiebam ego pro hoc servo, quem in pistrinum accipiebat, ex locato me agere posse; quod si operae eius servi cum custodia pensabantur, quasi genus locati et conducti intervenit, sed quia pecunia non datur, praescriptis verbis datur acti; si vero nihil aliud quam cibaria praestaba, nec de operis quicquam convenit, depositi actio est.*

A jogeset szerint valaki elküldi rabszolgáját egy malomba, hogy őt a molnár őrizze. Amennyiben az őrzésért pénzt számítanak fel, a molnár (*pistrinarius*) ellen *ex conducto* lehet fellépni. Abban az esetben, ha a rabszolga gazdája pénzt kap a rabszolga munkájáért, akkor *ex locato* keresettel lehet fellépni a rabszolga munkáját bérlő személlyel szemben. Ha a rabszolga munkája fedezi az őrzés költségeit, akkor a *locatio* egyik típusáról van szó. Ha semmi pénzt nem adnak

⁶ R. ROBAYE: i. m. 196–198. p. A szerző szerint a *capsarius* a *balneator* alkalmazottja volt.

⁷ J. MICHEL: i. m. 57. p.

át, akkor *praescriptis verbis action*nak van helye. Ha viszont a rabszolga gazdája csak a rabszolga ételmezésének költségeit (*cibaria*) biztosítja, és semmifajta munkavégzésben nem állapodtak meg, akkor *actio deposit*inek van helye.

A tényállás véleményem szerint négy különböző jogviszonyt ír le. Az első esetben az *actio locati* a *pistrinarius* elleni kereset akkor, amikor a molnár pénzért vállalta a rabszolga őrzését (*merces custodiae*). Tehát egy vállalkozási szerződés jött létre. Ilyenkor a molnár vállalkozónak (*conductor*) minősül, ebből következően *ex conducto* fog helytállni. A második tényállásban már a rabszolga tulajdonosa kap bért rabszolgája után a *pistrinarius*tól. Ebben az esetben a bérbevevő a rabszolga tulajdonosa ellen (*ex locato me agere posse*) *actio conducti*t indíthat, mivel a pénzt a molnár adja a gazdának a rabszolga által elvégzett munkáért.⁸ Ilyenkor véleményem szerint dologbérlet jött létre a rabszolga munkája tekintetében. Erre utal a kereset megjelölése (*actio conducti*), amely kereset a dologbérletnél a bérbevevő perjogi eszköze a rabszolga tulajdonosával szemben. Michel a tényállásnak ezt a fordulatát munkaszerződésnek tekinti. Igaz, hogy a második, és a következő szituációt nem is Ulpianustól származónak, hanem betoldásnak tartja.⁹ Mivel azonban a munkát, amelyet a rabszolga valósít meg, személyesen kell végezni, véleményünk szerint munkaszerződésről nem lehet szó. Ez ellen szól továbbá az is, hogy a rabszolga gazdája felel *ex locato* és nem a rabszolga, aki – munkaszerződésként felfogva a viszonyt – a munkaereje tekintetében *locator*nak lenne tekinthető. A harmadik jogviszony esetében már nincs pénzmozgás, a rabszolga viszont munkát végez, ami ellátási költségeit fedezi. Ekkor szolgáltatások cseréjére irányuló *facio ut facias* típusú névtelen reálszerződéssel állunk szemben, tehát indokolt a *praescriptis verbis actio*. A rabszolga munkavégzése az egyik *facere* jellegű szolgáltatás, amellyel szemben áll a molnár őrzési tevékenysége. A negyedik jogviszony az, amikor a rabszolga tulajdonosa az ételmezésre fordított költségeket biztosítja az őrzőnek, viszont munkát nem végez a rabszolga. Ilyenkor a molnár részéről ingyenes őrzés valósul meg, tehát *depositum* jött létre.¹⁰ Hozzá kell tennünk azt is, ha a rabszolga tulajdonosa által adott összeg nagyobb lenne, mint ami az ételmezéséhez szükséges, akkor az ellátáson felüli összeget már az őrzésért adott díjnak kellene tekintenünk, így a letét átalakulna vállalkozási szerződéssé (*locatio conductio operis*).

Ebben a második ulpianusi esetben a jogtudós már a letét és a névtelen reálszerződés elhatárolását is elvégezte a korábbi *locatio* és *depositum* közötti különböztetés mellett.

⁸ C. LONGO: Sulla natura della "merces" nella "locatio conductio". in: *Mélanges P. F. Girard II*, Paris 1912, 112–113. p.

⁹ J. MICHEL: i. m. 58–59. p.

¹⁰ A. KREMER: Die Verhältnisse do ut facias und facio ut des als ausgewählte Beispiele der Innominatkontrakte im klassischen römischen recht, in: *Au delà des frontières, Mélanges de Witold Wolodkiewicz*, Varsovie 2000, 421–422. p.

A letét és a vállalkozás közötti hasonlóság harmadik területe az úgynevezett raktárosi szerződés. A raktár (*horreum*) – amely akár köz-, akár magánraktár is lehet, és amelyben búzát, olajat, személyes értéktárgyakat lehetett elhelyezni megőrzés céljából –, gyakran szerepel a *Digesta locatio conductio*val foglalkozó titulusában. Amennyiben az őrzés pénzért, vagyis ellenszolgáltatás fejében történik, akkor *locatio cunctio operis* valósult meg.¹¹ Ha őrzés nélkül bocsátotta volna a raktáros (*horrearius*) az ott dolgokat elhelyezők részére a raktárt, a korábbiakban már kifejtettek alapján *locatio conductio rei* állna fenn.

Az ingyenes őrzés baráti szívesség fejében is történhet.

(Ulp. D.16.3.1. pr. *Depositum est, quod custodiendum alicui datum est, dictum ex eo quod ponitur; praepositio enim de auget depositum, ut ostendat totum fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet*).¹²

Erre az ingyenes, de *horreum*ban való őrzésre utal az a később elemzendő forrás, amikor a felszólítást követően a raktár kinyitási lehetőségének elmaradása miatt nem köteles rögtön visszaszolgáltatni az őrzésre átvett dolgot a letéteményes (D. 16.3.1.22).

3. Felvethető az a kérdés, hogy vajon ingatlan dologra nézve miért nem állhat fenn letéti szerződés. Ingatlan őrzése az egyszerű birtokbavételen túl egyéb munkavégzés jellegű tevékenységeket is magába foglal. Ha az ingatlan őrzését valaki pénz ellenében vállalja el, akkor ez a jogviszony munka- vagy vállalkozási szerződés lenne. Ha ingyenesen őrzi egy személy az ingatlant, úgy, hogy azt használhatja is, akkor a körülményektől függően haszonkölcsönről (*commodatum*), lakáshasználatról (*habitatio*), illetve mezőgazdasági ingatlan tetszőleges időpontban történő visszavonás melletti használatba való átadásáról (*precarium*) beszélhetünk. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a letéteményes csak ingó dolog őrzésére vállalkozhat, és az őrzésre átvett dolgot nem is használhatja. Ezt már Gaius is kifejtette Institutiójában.

Gai. III. 196: Ita que, si quis re quae apud eum deposita sit utatur, furtum committit.

A gaiusi megállapítás egyértelmű: amennyiben a letéteményes használja a nála letett dolgot, akkor lopást (*furtum usus*) követ el.

¹¹ A *horrearius* szerződésének vonatkozásában eltérő felfogásokkal találkozhatunk az irodalomban. Egyesek *locatio reinek*, mások *locatio operarum*nak vagy *locatio operis*nek tekintik. Olyan nézet is akad, amely szerint, vegyes szerződésről van szó. Az erre vonatkozó álláspontokat lásd C. ALZON: i. m. 209–220. p. A magam részéről osztom V. ARANGIO-RUIZ (i. m. 118. és köv. p.), J. PARIS (*Responsabilité de la custodia en droit romain*. Paris 1926, 97. p.) és F. WUBBE (Zur Haftung des *Horrearius*, ZSS 76 [1959], 513. p.) álláspontját, miszerint vállalkozási szerződésnek tekinthető.

¹² C. ALZON: i. m. 83–84. p.; J. MICHEL: i. m. 70–71. p.

Ha pedig anélkül, hogy az ingatlanban lakna, vagy azt megművelné – tehát tágabb értelemben vett használat nélkül – látná el valaki az ingyenes őrzést, akkor megbízási szerződésről, *mandatumról* lenne szó.¹³

4. A letét ingyenességéből következően a letéteményes felelőssége csak az enyhe felelősség mértékére korlátozódik. Ezt az elvet már Gaius is kinyilvánította.

Gai. III. 207: Sed si apud quem res deposita est custodiam non praestat, tantumque in eo obnoxius est quid ipse dolo fecerit. Qua de causa, si res ei subrepta fuerit quae restituenda est, eius nomine depositi non tenetur.

A letéteményesnek nem kell helytállnia *custodia*ért, és nem felelős, csak akkor, ha szándékosság terheli. Így ennek következtében nem felelős a letéti szerződés alapján, ha tőle a letett dolgot ellopják.¹⁴ Ezt az elvet később a Digesta több helyen is megerősíti.

Ulp. D.50.17.23: Contractus quidam dolum malum dumtaxat recipiunt, quidam et dolum et culpam. Dolum tantum depositum et precarium.

Ulpianus itt azt mondja, hogy egyes szerződésekben csak szándékosságért, másoknál szándékosságért és a gondatlanságért is felelősséget vállalunk. Csak a *dolus*ért kell helytállni a letéti szerződés és a *precarium* esetében.¹⁵ A későbbiekben Justinianus is átveszi Alexander Severus 234. évi császári rendeletét, amely a letéteményes vonatkozásában a következőket mondja:

C.4.34.1: ...qui dolum solum et latam culpam si non aliud specialiter convenit praestare debuit...

Azaz letéteményesnek csak szándékosságért és súlyos gondatlanságért kell helytállnia, hacsak valami másban külön nem állapodtak meg. Fontos felhívni a figyelmet a felek megállapodására. Hiszen a *dolus* mértékétől a felek bármikor eltérhetnek és szigorúbb mértékben is kötelezheti magát a letéteményes. A súlyosabb felelősség felvállalására több példát is találunk a Digestában.

Ulp. D.16.3.1.6: Si convenit, ut si deposito et culpa praestatur, rata est conventio; contractus enim legem ex conventionem accipiunt.

Ha úgy állapodnak meg a felek, hogy a letétnél a gondatlanságért is helyt kell állni, ez a megállapodás érvényes, a szerződés törvényerővel bír a megállapodást kötő felek között. Természetesen itt a gondatlanság valamennyi formájára (*omnis culpa*) kiterjedő helytállásról beszélhetünk, amely az enyhe gondatlan-

¹³ J. MICHEL: i. m. 71–72. p.

¹⁴ R. CARDILLI: i. m. 487–489. p.

¹⁵ V. ARANGIO-RUIZ: i. m. 94–98. p.; MOLNÁR I.: *A római magánjog felelősségi rendje*. Szeged 1994, 135. p.

ságot (*culpa levis*) is magába foglalja. Ulpianus ugyanezt mondja ki más megfogalmazásban a letéti szerződést tárgyaló titulusban.

Ulp. 16.3.1.35: Saepe evenit, ut res deposita vel numi periculo sint eius, apud quem deponuntur; ut puta si hoc nominatim convenit. Sed et si quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illegasse, ita tamen, ut non solum dolum, sed etiam culpam et custodiam praestet, non tamen casus fortuitos.

Gyakran előfordul, hogy a letett dologért, vagy pénzért annak kell a veszélyt viselnie, akinél letétbe helyezik. Ulpianus azt gondolja, hogy ez akkor következik be, ha a felek ebben kifejezetten megállapodtak. Ugyanez a helyzet, ha valaki önként ajánlkozott letéteményesnek. Julianus ugyanígy vélekedik, azaz szerinte ilyenkor a letéteményes viseli a letét veszélyét úgy, hogy nem csak a szándékosságért, hanem a gondatlanságért és a *custodia*ért is felel, azonban nem kell már helytállnia *vis maior*ért.¹⁶

A forráshely értelmezése a szakirodalomban meglehetősen vitatott. Rosenthal felveti, hogy itt a letéteményes már nem csupán szívességből vállalkozott a dolog őrzésére, ezért érdekelt adósként mintegy elvállalta a *custodia* felelősséget.¹⁷ Klami szerint a letéteményes önkéntesen beavatkozott, amit a *se obtulit* kitétel igazol, ezért felelőssége a *custodiara* növekszik a *dolusról*.¹⁸ Robaye szintén elfogadja az önként ajánlkozó letéteményes felelősségét *custodia*ért, de ez a *custodia* szerinte szubjektív felelősségként értelmezhető, mintegy *culpa in custodiendoként*.¹⁹ Véleményem szerint ez az értelmezés ellentétes a szöveggel. Egyértelműen objektív *custodia*-kötelezettségről beszél a szöveg, hiszen még azt is hozzáteszi Ulpianus, hogy elháríthatatlan erőhatalom esetén már nem kell helytállnia a letéteményesnek. Egyetértünk Rosenthal és Földi kijelentésével, amely szerint a letéteményes önkéntes ajánlkozása a *custodia* felelősség elvállalását jelentette.²⁰ A *custodia* felelősség felvállalása mellett a veszélyviselés kérdésében is szabadon állapodhattak meg a felek, mint azt az alábbi Nerva forráshely is tanúsítja.

Ner. D.17.1.39: Et Aristoni et Celso patri placuit posse rem hac condicione deponi mandatumque suscipi, ut res periculo eius sit qui depositum vel mandatum suscepit; quod et mihi verum esse videtur.

E hely szerint Ariston és az idősebb Celsus úgy döntöttek, hogy a letétet és a megbízást el lehet fogadni azzal a kikötéssel, hogy a veszélyt az viseli, aki a letétre, vagy a megbízásra kötelezettséget vállalt. Neratius szerint ezzel egyet lehet érteni.

¹⁶ V. ARANGIO-RUIZ: i. m. 116–118. p.; R. CARDILLI: i. m. 469–482. p.

¹⁷ J. ROSENTHAL: "Custodia" und Aktivlegitimation zur "actio furti", ZSS, 68 (1951), 228. p.

¹⁸ H. T. KLAMI: *Mutua magis videtur quam deposita*. Helsinki 1969, 147–149. p.

¹⁹ R. ROBAYE: i. m. 44–46. p.

²⁰ FÖLDI A.: *A másért való felelősség a római jogban*. Budapest 2004, 249. p.

További tényállást találhatunk a forrásokban, amikor a letéteményes felelősége szigorúbbá válik az alapesetnek tekinthető *dolus*hoz képest. Ezzel kapcsolatos utalást tartalmaz Ulpianus egyik fragmentuma a *Digesta* haszonkölcshöz tartozó tárgyaló *titulus*ában.

Ulp. D.13.6.5.2: *Nunc videndum est, quid veniat in commodati actione, utrum dolus an et culpa an vero et omne periculum. Et quidem in contractibus interdum dolum solum, interdum et culpam praestamus; dolum in deposito; nam quia nullam utilitas eius versatur apud quem deponitur, merito dolus praestatur solus; nisi forte et merces accessit (tunc enim, ut est et constitutum, etiam culpa exhibetur) aut si hoc ab initio convenit, ut et culpam et periculum praestat is penes quem deponitur. Sed ubi utriusque utilitas vertitur, ut in empto, ut in locato, ut in dote, ut in pignore, ut in societate, et dolus et culpa praestatur.*

Ulpianus szerint meg kell vizsgálni, hogy mely esetekben van helye *actio commodati*nak. Vajon csak *dolus* és *culpa*, vagy pedig minden veszély (*periculum*) esetében? A szerződésekben néha csak *dolus*, néha *culpa* mértékéig vállalunk kötelezettséget. A letétnél *dolus*unkért felelünk, hiszen semmifajta előnnyel nem jár, hogy az őrzést a letéteményes végzi. Tehát ilyenkor joggal felel csak *dolus*ért, feltéve, hogy semmifajta ellenszolgáltatást nem kap. Ellenben ha fizetséget (*merces*) kap az őrzésért a *depositarius*, akkor a *constitutio* döntése értelmében *culpa* is kiterjed a felelőségre. Ugyanez a helyzet akkor, amikor már a szerződés megkötésekor kikötötték, hogy a letéteményes *culpa*ért és *periculum*ért is felelni fog. Ellenben amikor mindkét fél érdekében áll a szerződés teljesítése (mint az adásvétel, a dologbérlet, a munka- és vállalkozási szerződés, a hozomány, a kézizálog, vagy a társasági szerződés esetében), akkor *dolus*ért és *culpa*ért is felelősséggel tartoznak a felek.

Ulpianus szövegének jelentősége abban áll, hogy leszögezi: a letétnél a főszabály az ingyenesség és a *dolus*ért való felelősség. Emellett előfordulhat olyan kivételes eset is, amikor a letéteményes érdekeltté válik azáltal, hogy ellenszolgáltatást kap. Természetesen ezzel a felelősége is súlyosbodik, *culpa* is ki fog terjedni.²¹ Mivel itt a lopás problémája még nem merült fel, ezért a *custodia* felelősség kérdésében sem kellett a jogtudósnak nyilatkoznia. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az érdekelte adós letéteményes helytállását Ulpianus csak a gondatlanság mértékére korlátozta volna. Ehhez hasonló döntést hoz Ulpianus egy másik, a lopás keresetét tárgyaló forrásnál (D. 47.8.2.23) is.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a letéteményes felelősége az érdekelte adós *custodia*-kötelezettségére nő akkor, ha a felek ebben így állapodtak

²¹ R. CARDILLI: i. m. 173–184. p.; J. MICHEL: i. m. 61–66. p.; D. NÖRR: i. m. 73–75. p.; R. ROBAÏE: i. m. 44–46. p.

meg, vagy a letéteményes önként ajánlkozik, illetve akkor is, ha pénzt kap az őrzésért.²²

5. Mint ahogy azt az előzőekben már láttuk, a letéti szerződésnél a letéteményes felelőssége akkor terjedt csak a szándékosság mértékéig, amikor ingyenesen látta el az őrzést. Amennyiben a letéteményesnek is érdeke fűződött a letét-hez, akkor már *custodia* kötelezetté vált. Így fordulhatott elő kivételesen az a helyzet, hogy a pénzért őrző letéteményes felelőssége ugyanúgy kiterjedt a *custodiára*, mint a szintén pénzért őrző vállalkozóé a *locatio conductionál*. Meg kell-e ilyenkor különböztetni egymástól a letétet, illetve a *locatit*? Először pusztán elméleti felvetésnek tűnhet a fenti kérdés, de álláspontunk szerint ehhez a megkülönböztetéshez fontos jogkövetkezmények is kapcsolódhatnak. Erre kíván utalni véleményem szerint Ulpianus is.

Ulp. D. 47. 8. 2. 23: *Et generaliter dicendum est, ex quibus causis furti mihi actio competit in re clam facta, ex hisdem causis habere me hanc actionem. Dicit aliquis; adquin ob rem depositam furti actionem non habemus. Sed ideo addidi 'si intersit nostra non esse raptam'; nam et furti actionem habeo, si in re deposita culpam quoque repromisi vel pretium depositionis non quasi mercedem accepi.*

Általánosan kifejezve minden olyan esetben, amikor *actio furtit* kapok az alattomban ellopott dolgaim miatt, az *actio vi bonorum raptorum* is megillet. Ugyanakkor a letétbe tett dolgok ellopása miatt nem illet meg bennünket *actio furti*, hacsak nem vagyunk érdekeltek abban, hogy ne legyen elrabolva a dolog. Ezért mégis rendelkezem *actio furtival*, ha az átvett dologért a *culpára* kiterjedő felelősséget vállaltam, vagy érte őrzési díjat, de nem mintegy *mercest* kaptam.²³

Véleményünk szerint a szövegben három egymástól elkülöníthető őrzésre irányuló szerződés szerepel. Az egyik az ingyenes őrzés, ami a *depositum* tipikus tényállási eleme.²⁴ Erre az esetre nem ad a római jog *actio furtit*, illetve *actio vi bonorum raptorumot*. A második tényállás szintén *depositum*, de a letéteményes érdekelt adós módjára felel. Ez előállhat ennek a felelősségnek a kifejezett felvállalásával is. Emellett érdekelt lehet a letéteményes akkor is – a letét ingyenes jellegének ellenére –, ha ellenszolgáltatást kap, amit Ulpianus a „*pretium depositionis*” kifejezéssel jelöl. A régebbi szerzők közül Rotondi és Glück szerint a *pretium depositionis* említésekor egy justinianuszi újításról van szó, és a pénzösszeget, mint ajándékot kapja a letéteményes.²⁵ Ezzel szem-

²² C. ALZON: i. m. 82–83. p.; D. NÖRR: i. m. 117. p.

²³ G. GANDOLFI: *Il deposito nella problematica della giurisprudenza romana*. Milano 1976, 142–146. p.

²⁴ Iust. Inst. 3. 26. 13 „...ut generaliter dixerimus: quibus casibus sine mercede suscepto officio mandati aut depositi contrahitur negotium, his casibus interveniente mercede locatio et conductio contrahi intellegitur.”

²⁵ C. F. GLÜCK: *Pandette* 16, Erlangen 1816, 288. p.; G. ROTONDI: *Appunti sulla teoria romana del deposito*, in *Scritti giuridici* 2, Milano 1922, p. 60. “Un altro requisito caratteristico

ben Pernice és Betti – véleményem szerint helyesen – ellenszolgáltatásért végzett letétről beszélnek.²⁶ Gandolfi szerint a szöveg egyértelműen *pretium*ról beszél, amin pedig díjat (*premio*) kell értenünk, és szerinte ezt erősíti a *non quasi mercedem* kifejezés is.²⁷ Mivel itt ellenszolgáltatásért végzett őrzésről van szó, ez nem más, mint *locatio conductio operis* – mondja Michel és Robaye.²⁸ Véleményem szerint ez a feltevés helytelen. Ezt a belga szerzők által képviselt nézetet a szöveg utolsó fordulata ugyanis megcáfolja. Ulpianus itt különbséget tesz a *pretium depositionis* (*non quasi mercedem accepi*) és a *merces* között. Természetesen a “*non quasi mercedem accepi*” kitételt több szerző is interpolálnak tartja.²⁹ Álláspontom szerint nem interpolált a szöveg. A *pretium depositionis*, a letéti díj a visszerthes *depositum*ra utal, a *merces* pedig egy harmadik, őrzésre irányuló szerződésre, amely szerintem a vállalkozás. A *merces* tipikusan a pénzben álló ellenszolgáltatás megjelölésére használt kifejezés a *locatio conductio* keretében kötött szerződéseknel. Vagyis az ellenszolgáltatásért végzett őrzés lehet egy atipikus *depositum*, ahol a *pretium depositionis* átvétele miatt a letéteményes érdekelt adóssá válik.³⁰ Ha pedig az érdekelt adós a dolgot őrzi is, akkor *custodia* kötelezettnek tekinthető.³¹ Emellett természetesen *custodia* kötelezett a vállalkozó is, aki *mercest* kap a tevékenységéért.

Természetesen felmerül a kérdés, hogy miért letétről beszélünk továbbra is, amikor az ellenszolgáltatásért végzett őrzés inkább vállalkozási szerződés lenne. Véleményünk szerint ilyenkor a szerződés létrejöttének körülményei a meghatározóak. Mivel a letétnél reálszerződésről van szó, csak a letett dolog átadásakor jön létre a szerződés. A vállalkozási szerződés konszenzuális jellegének megfelelően elegendő az őrzésben való megállapodás. Ez a probléma nem me-

del deposito è la gratuità: non sembra esclusa per diritto giustiniano la possibilità di un onorario a titolo di liberalità (l. 2 § 23 D.47, 8: *pretium depositionis non quasi mercedem*), ma il testo è per lo meno sospetto.”

²⁶ A. PERNICE: *Marcus Antonius Labeo. Das römische Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit I*, Halle 1900, 216. p. 5. jt. “...die Haftung für *custodia* kann auch in der Natur der abgeschlossenen Verwahrungsvertrages selbst liegen, römisch gesprochen, in der *fide bona*, wie sie für dieses Verhältnis sich darstellt. Dies findet sicher statt, wenn der Depositär sich zugedrängt hat, vielleicht auch, wo er für die Bewahrung der Sache Geld non quasi mercedem erhält.”; E. BETTI: *Istituzioni di diritto romano 2/1.*, Padova 1960, 372. p. 83. jt. és 376. p. 95. jt. “Deposito retribuito”.

²⁷ G. GANDOLFI: i. m. 144. p.

²⁸ J. MICHEL: i. m. 69–70. p.; R. ROBAYE: i. m. 42–44. p.

²⁹ F. SCHULZ: i. m. 36–37. p.; G. LONGO: *Il deposito*. Milano 1946, 7–11. p.; R. ROBAYE: i. m. 44. p. “L’interpolation pourrait s’expliquer par le souci des compilateurs d’analyser la sentence d’Ulpian en restant dans le cadre du contrat de dépôt.”

³⁰ G. GANDOLFI: i. m. 138–142. p.; L. VACCA: *Ricerche in tema di ‘actio vi bonorum raptorum’*. Milano 1972, 69. p. “...che legittimato attivo all’actio vi bonorum raptorum sia il proprietario dei beni rapinati, perche nello stesso commentario ulpiano è affermata espressamente la legittimazione di chiunque vi abbia interesse”.

³¹ Ulp. D. 16. 3. 1 35 ...*sed et si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse, ita tamen, ut non solum dolum, sed etiam culpam et custodiam praestet, non tamen casus fortuitos.*”

rül fel az ulpianusi fragmentum kapcsán, hiszen a *custodia*-kötelezett vállalkozó is csak akkor kapja meg az *actio vi bonorum raptorum* megindításának lehetőségét, ha az őrzésre átvett dolgot tőle ténylegesen elrabolták. Ehhez viszont logikailag elengedhetetlen, hogy számára a dolog ténylegesen is át legyen adva. Vagyis a szerződés konszenzuális jellege ellenére is megtörténik az ingó dolgok őrzésre való átadása a fenti ulpianusi tényállásban, akárcsak a letétnél.

Letéti szerződésnél a letét jellegéből fakadóan az őrzést végző személynek a letevő kérésére bármikor ki kell adnia az őrzésre átvett tárgyat, hacsak a szerződésben nem meghatározott időt kötöttek ki a felek. Ezt az elvet már Ulpianus leszögezte.

Ulp. D.16.3.1.22: Est autem et apud Iulianum libro tertio decimo digestorum scriptum eum qui rem deposuit statim posse depositi actione agere; hoc enim ipso dolo facere eum qui suscipit, quod reposcenti rem non reddat. Marcellus autem ait non semper videri posse dolo facere eum, qui reposcenti non reddat; quid enim si in provincia res sit vel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore non sit facultas? Vel condicio depositionis non existit?

Ulpianus először Julianus Digestájának 13. könyvében írottakra hivatkozik, amely szerint a letevő keresetet indíthat a letéteményes ellen, mivel az csalárdul jár el, ha nem adja vissza a dolgot kérésre. Ezzel szemben Marcellus megjegyzi, hogy nem tekinthető minden esetben csalárdnak a letéteményes, ha kérésre nem adja vissza a letett dolgot. Ez akkor fordul elő, ha a dolog vidéken található, vagy a szövegben szereplő ítélet időpontjában a raktár (*horreum*) nem nyitható ki, vagy a letéti szerződésbe foglalt feltétel még nem következett be.

Ulpianus, Julianus és Marcellus véleménye alapján egyértelműen leszögezhető, hogy az őrzésre átadott dolgot a letevő kérésére bármikor vissza kell szolgáltatni. Ennek elmulasztása csalárdságnak minősül. Ez alól kivételt jelent, ha az őrzés vidéken történik, vagy a raktár kinyitása nem lehetséges. A felek valamilyen feltételhez is köthetik a visszaadást, vagy akár az őrzés idejét is meghatározhatják. Ha ez nem történik meg, kérésre rögtön visszajár a letett dolog.

A *locationál* a szerződés megkötésének feltétele a *merces*ben való megállapodás is. Ennek mértékét az őrzésben álló munka mennyisége, tehát az őrzési idő lényegesen befolyásolja. Másképp fogalmazva a vállalkozói díj mértéke jelentős mértékben függ a megőrzési kötelezettség időtartamától. Ha a letéteményesnek bármikor ki kell adnia a pénzért őrzött dolgot, akkor *depositum* a megkötött szerződés. Ha esetleg korábban visszakérné a letevő az őrzésre átadott dolgot, mint azt korábban gondolta, nem kérheti az őrzési díj (*pretium depositionis*) csökkentését arra hivatkozva, hogy azt hosszabb őrzési időre tekintettel nyújtotta; míg ezt a *locatio conductio* esetében megtehetette, még ha a

mercest előre is fizették.³² Ha az őrzés ellenértéke meghatározott időre lett megállapítva, akkor *locatio conductio operis*ről beszélhetünk. Vagyis itt az őrzési díj (*merces*) általában a tevékenység végén (postnumerando) került megállapításra. A felek az őrzés idejét napokban, hetekben, hónapokban, vagy megállapodásuk alapján tetszőleges időintervallumban is meghatározhatták.³³ A másik esetben a letét ingyenes jellegét módosította a *mandatum* mintájára mintegy *honorariumként* adott őrzési díj, amelyet Ulpianus *pretium depositionis*nak nevez.³⁴ Az ingyenes jelleg elvesztése miatt azonban a letéteményes felelőssége súlyosbodik anélkül, hogy a letéti szerződés átalakulna *locatio conductio*vá Véleményem szerint erre a két szerződés között meglévő lényegtelennek látszó, de Ulpianus szerint is fontos különbségre utal *a pretium depositionis non quasi mercedem accepi* kitétel.

A *custodia*-kötelezettek megindíthatják az *actio furtit*, vagy az *actio vi bonorum raptorum*ot is a náluk lévő, de más tulajdonát képező dolgok ellopása esetén a tolvaj, vagy rabló ellen.³⁵ A szerzők jelentős része ellentétet lát a “*si intersit nostra non esse raptam*” (ha érdekekben áll, hogy ne lopják el) és a következő Modestinus fragmentum között:

Modestinus, Coll. 10.2.6: *Res deposita si subripiatur, dominus dumtaxat habet furti actionem, quamvis eius apud quem res deposita est intersit ob inpensas in rem factas rem retinere. Is vero cui commodata sit furti experiri deberit, si modo solvendo fuerit.*

Modestinus azt mondja, hogy ha egy letétbe helyezett dolgot ellopnak, egyedül csak a tulajdonos indíthat *actio furtit*. A letéteményes még akkor sem, ha abból a célból, hogy a dologra fordított költségeit megtérítsék, érdekelté válna a dolog visszatartására (*rem retinere*). Ellenben a haszonkölcsönbe vevőnek, amennyiben fizetőképes, meg kell indítania az *actio furtit* (a tolvaj ellen). Az ellentmondást a szerzők az itt szereplő “*intersit ob inpensas in rem factas rem retinere*” kitételben látják. Ez az ellentmondás azonban csak látszólagos.³⁶ A költségtérítés fizetése még nem teszi érdekelt adóssá a letéteményest. A ráfordítások (*impensae*) megtérítése ugyanis nem okoz vagyonnövekedést a letéteményes vagyónában. A letéteményes csak abban érdekelt, hogy ezt az összeget

³² C. ALZON: i. m. 256. p. “Imaginons que, pour une raison ou pour une autre, cessent la fourniture des locaux et celle du travail d’emmagasinage et de garde. Le contrat étant ainsi résilié complètement, il va falloir procéder à une restitution de la *merces*, en application de la théorie des risques.”

³³ C. ALZON: i. m. 249–252. p. “L’opus est un opus global donnant lieu à une *merces* globale; il consiste à accepter pendant un délai déterminé – un an en l’espèce – une quantité de marchandises limitée par la contenance de l’*horreum* loué.”

³⁴ B. KÜBLER: Die Haftung für Verschulden bei kontraktsähnlichen und deliktsähnlichen Schuldverhältnissen, ZSS 39 (1918), 209. p.

³⁵ C. ALZON: i. m. 170–171. p.; E. COSTA: *La Locazione di Cose nel Diritto Romano*. Torino 1915, 90. p.

³⁶ J. MICHEL: i. m. 68. p.

megkapja, azaz, hogy a költekezése előtti vagyonállapota helyreálljon. Véleményem szerint Modestinus ingyenes letétről beszél, amikor a letéteményes költségeinek megtérítését kéri. A költségek visszatérítése az ingyenes letétet nem tette pénzért való őrzéssé. Ha a letéteményestől ellopták a dolgot, nem biztos, hogy bizonyítani tudná a dologra eszközölt ráfordításait. Ezért ebben az értelemben érdekelt a dolog megtartásában, de nem válik egyben a felelősség szempontjából is érdekelt adóssá. Így nem válik *custodia*-kötelezetté sem, következésképpen nem kapja meg az *actio furti* megindításának jogát sem. A *merces* és a *pretium* tehát őrzési díjként foghatóak fel, azaz a tevékenység ellenértékeként, a beruházások (*impensae*) azonban tartalmazhatnak anyagköltséget is. Így megállapítható, hogy a két fragmentum között az ellentét csak látszólagos.³⁷

Fejtegetéseinket összegezve arra a megállapításra juthatunk, hogy forrásokkal alátámasztva bizonyítható, miszerint a római jogban is ismert volt a visszterhes letét. Mivel ilyenkor az őrzésért pénzt is átvett a letéteményes, felelőssége már nem csak a szándékosságra terjedt ki, hanem magába foglalta a gondatlanságot is és a letéteményes csak *vis maiorra* hivatkozva menthette ki magát, vagyis *custodia*-kötelezetté vált. A dolog őrzését pénzért ellátó vállalkozó és az ilyen letéteményes helyzete a felelősség szempontjából tehát hasonlóságot mutat. Mint láttuk, a letéti szerződés egyik sajátossága az, hogy ha a felek másként nem rendelkeztek, a letevő a dolgot bármikor visszakövetelhetette. Véleményem szerint a bármikor történő visszaadási kötelezettség akkor is terheli a letéteményest, ha az őrzésért pénzt kapott. Ha a visszakövetelésre korábbi időpontban került volna sor, mint ahogy azt a szerződő felek az őrzési díj átadásakor, illetve átvételekor feltételezték, akkor sem módosult a *pretium depositionis* összege. Tehát a már átadásra került összeg egy részét nem követelhetette vissza a letevő arra hivatkozva, hogy mértéke túlzott. Ellenben a vállalkozási szerződés keretében (például a *horrearius* általi őrzésnél) az őrzési díjat (*merces*) az idő függvényében állapították meg, és a dolog visszaadásakor fizették. Az *actio vi bonorum raptorum* megindítására a sértett tulajdonos mellett a *custodia*-kötelezettek is jogosultak voltak. Mivel az ingyenesen őrző letéteményes csak *dolus*ért felelt, ezért nem volt jogosult a kereset megindítására sem. Az érdekelt adós vállalkozó és a pénzért őrző letéteményes *custodia*-kötelezettek, így ők már felléphettek a rablás elkövetőjével szemben. A két szerződés között, mint azt Ulpianus hangsúlyozza (D. 47. 8. 2. 23) – és amint arra a tanulmányunkban is rámutattunk – különbséget kell tenni. A D. 47. 8. 2. 23 fragmentum így három jogviszonyt említ, az ingyenes és a visszterhes letétet, valamint a vállalkozási szerződést. A három szerződést megkülönböztető értelmezés további előnye, hogy a letétre és a vállalkozásra vonatkozó más szövegekkel is összhangban áll, és Ulpianus (D. 47. 8. 2. 23) fragmentumának utolsó fordulatát sem vagyunk kénytelen interpolálnak tekinteni.

³⁷ R. ROBAYE: i. m. 43. p.

ATTILA PÓKECZ KOVÁCS

UNENTGELTLICHE UND ENGELTLICHE VERWAHRUNG IM
KLASSISCHEN RÖMISCHEN RECHT

(Bemerkungen zur Auslegung von D. 47. 8. 2. 23*)

(Zusammenfassung)

In der vorliegenden Studie habe ich den Verwahrungsvertrag von den sonstigen sich auf Verwahrung richtenden Rechtsverhältnissen abgegrenzt. Zunächst wurden die verwandten Konstruktionen im Bereich der *locatio* und des Innominatkontrakt untersucht, wobei zwei Stellen des Ulpianus (D.16.3.1.8; und D.16.3 1. 9) im Zentrum stehen. Kurz wurde die Problematik der Verwahrung der Liegenschaften (unter Nr. 3) angesprochen. Da dies im Rahmen des *depositum* nicht realisiert werden konnte, erwies sich vor allem das *mandatum* zu diesem Zweck geeignet. Anschliessend habe ich die Verantwortung des Verwahrers untersucht. Aufgrund der analysierten Quellen (Gai. Inst. III.207; Ulp. D.50.17.23; C.4.34.1; Ulp. D.16.3.1.6; Ulp. D.16.1.35; Ner. D.17.1.39; Ulp. D.13.6.5.2) ist zu betonen, dass die Haftung des Verwahrers auf den *dolus* beschränkt war, wenn er die Verwahrung unentgeltlich wahrgenommen hatte. Hat er hingegen an der Verwahrung Interesse gehabt, wurde er bereits zur *custodia* verpflichtet. Der Verwahrer haftete noch dann für *custodia*, wenn die Parteien sich darin geeinigt haben, oder der Verwahrer sich freiwillig angeboten hat, bzw. auch dann, wenn er für die Verwahrung Entgelt erhalten hat. Unter Nr. 5 habe ich die Antwort darauf gesucht, ob der entgeltliche Verwahrungsvertrag und der sich auf Verwahrung richtende Werkvertrag voneinander unterschieden werden können. Aus diesem Gesichtspunkt ist Ulpianus Fragment von grosser Bedeutung (D.47.8.23), das zwischen der Verwahrungsgebühr (*pretium depositionis*) und der Unternehmergebühr (*merces*) unterscheidet. Meines Erachtens hatte der Verwahrer bei *depositum* zu jeder Zeit die für Geld verwahrte Sache

* Mit meinem kurzen Beitrag möchte ich vor allem den 70 jährigen Professor Imre MOLNÁR begrüssen. Daneben möchte ich meinen besten Dank für die Alexander von Humboldt Stiftung äussern, dass sie meine Forschungen in Deutschland 5 Monate lang im Studienjahr 2003–2004 im Sonderprogramm Fritz Thyssen Stiftung generös gefördert hat. Ich möchte meinen getrennten Dank Herrn Professor Rolf KNÜTEL, dem Leiter des Institutes für Römisches Recht in Bonn sagen, mit dem wir stundenlang das Thema diskutiert haben, und der mit seinen inspirierenden Gedanken einen bedeutenden Beitrag zur Erstellung der vorliegenden Studie geleistet hat.

zurückzugeben, während bei *locatio* die Höhe der Unternehmergebühr erheblich von der Zeitdauer der Aufbewahrungspflicht abhängig war.

Zusammenfassend ist festzustellen, dass die Quellen dafür sprechen, dass die entgeltliche Verwahrung auch im römischen Recht bekannt war. Da diesmal der Verwahrer für die Aufbewahrung auch Geld übernommen hat, hat seine Haftung nicht nur den Vorsatz (*dolus*), sondern auch die Fahrlässigkeit (*culpa*) umfasst, und der Verwahrer konnte sich nur wegen *vis major* entschuldigen, d.h. er wurde zur *custodia* verpflichtet. Die Lage des *conductor*, der die Verwahrung der Sache für Geld wahrgenommen hat, und die eines Verwahrers zeigen also Ähnlichkeiten bezüglich der Haftung. Wie wir es gesehen haben, es ist ein Charakteristikum des Verwahrungsvertrages, wenn sich die Parteien es anders nicht geregelt haben, dass der Deponent die Sache zu jeder Zeit zurückfordern konnte (Ulp. D.16.3.1.22). Meines Erachtens belastet die Rückgabepflicht den Verwahrer unbeschränkt, wenn er für die Verwahrung Geld bekommen hat. Hätte die Rückforderung in einem früheren Zeitpunkt stattgefunden, als diesen die Vertragsparteien bei der Übergabe bzw. Übernahme der Verwahrungsgebühr angenommen hätten, wurde der Betrag (*pretium depositionis*) trotzdem nicht heruntergesetzt. Der Deponent konnte also einen Teil des bereits geleisteten Betrages deshalb nicht zurückfordern, dass zu viel bezahlt wurde. Dafür wurde der Verwahrungspreis (*merces*) im Rahmen des Werkvertrages (z.B. bei einer Verwahrung durch den *horrearius*) je nach Zeitdauer festgelegt, und erst bei der Zurückgabe der Sache bezahlt. Zur Einleitung der *actio vi bonorum raptorum* waren auch die zu *custodia* verpflichteten neben dem geschädigten Eigentümer berechtigt. Da der unentgeltlich aufbewahrende Verwahrer nur für *dolus* haftete, war er daher auch zur Erhebung der Klage nicht berechtigt. Der beteiligte schuldnerische Unternehmer und der für Geld aufbewahrende Verwahrer sind zu *custodia* verpflichtet, so konnten sie bereits gegenüber dem Täter des Raubs auftreten. Zwischen den beiden Verträgen, wie dies Ulpianus betont (D. 47. 8. 2. 23) – und wie wir darauf auch in unserer Studie hingewiesen haben – ist zu differenzieren. Somit erwähnt das Fragment D. 47. 8. 2. 23 drei Rechtsverhältnisse, die unentgeltliche und die entgeltliche Verwahrung, sowie den Werkvertrag. Ein weiterer Vorteil der Auslegung nach drei separaten Verträgen besteht darin, dass diese auch mit sich auf die Verwahrung und Unternehmung beziehenden anderen Texte im Einklang steht, und wir sind nicht gezwungen auch den letzten Halbsatz des Fragments des Ulpianus (D. 47. 8. 2. 23) als interpoliert zu betrachten.